

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

678

E

74

678 E 71,

678.

XXVII
394.

Prem

39

Aug

1861

15.0

E

74

670
874
DE KLEINE TAALKENNER,

OF

GEMAKKELIJKE AANLEIDING

TOT DE

Z I N S O N T L E D I N G,

VOOR

EERSTBEGINNENDEN,

DOOR

H. HEMKES, K.Z.,

*Hoofdonderwijzer der Openbare Nederduitsche
school te Voorburg.*

TWEEDE VERANDERDE EN VERBETERDE DRUK.

TE GRONINGEN, BIJ

M. SMIT.

1860.

THE
COLUMBIAN
MUSEUM

V O O R B E R I G T.

De zinsontleding wordt steeds te regt als eene belangrijke werkzaamheid voor de lagere scholen beschouwd, en als den grondslag van een vruchtbaar onderwijs in de moedertaal aangemerkt. Zal zij zulks echter in der daad zijn, dan moet zij ook met zorg behandeld worden. Men moet bij het eenvoudigste beginnen, langzaam tot het meer moeilijke opklimmen, en vooral de beginselen grondig behandelen; dan heeft men redenen te verwachten, dat men er gewenschte vruchten van zal oogsten. Dat men die gunstige gevolgen niet bekomt, door het van buiten leeren van bepalingen, waarvan de jeugd de beteekenis niet verstaat, en bezwaarlijk zal kunnen bevatten, zoo als zulks in een paar werkjes van dezen aard geschiedt, dit heeft, dunkt mij, de ondervinding reeds ieder' nadenkenden onderwijzer geleerd. Naar mijn oordeel is die leerwijze verkeerd; het geven van goede bepalingen moet het resultaat van eene grondige beschouwing en ontwikkeling der zaken zijn, en geenszins vooraf gaan. Wanneer men door eene reeks van voorbeelden het regte begrip van de rededeelen heeft bekomen, dan volgt het

wel van zelf, dat men er ook eene goede beschrijving van kan geven. Al geschiedt dit dan niet met de woorden van het boek en met de meeste naauwkeurigheid, geen nood, die eene zaak wel verstaat, kan zijne eigene woorden gebruiken, en zal daarin, naar mate zijne kennis grondiger wordt, van tijd tot tijd vorderen.

Van zoodanige behandeling eene proeve te geven, is het doel van dit werkje.

BOVEN SMILDE 1837.

Zoo luidde het voorbericht van de eerste uitgave. Reeds lang was dit boekje uitverkocht. Er bleef navraag. Nu is het naar de tegenwoordige eischen veranderd en door deskundigen nagezien.

VOORBURG den 1 Dec. 1860.

INLEIDING.

Wij willen u, kinderen! door dit boekje oefenen in de allereerste beginselen van onze moedertaal.

Onze moedertaal heeten wij de Nederlandsche taal, naar het land, dat wij bewonen.

Het kennen van die taal is voor ieder uwer van groot belang. Gij zult daardoor, wat gij in die taal leest, beter verstaan. Ook zult gij, door het kennen van onze taal, hetgeen men tot u spreekt, beter kunnen begrijpen, en beter in staat gesteld worden, om uwe gedachten aan anderen te kunnen mededeelen. Hoe dikwijls heeft een mensch iets aan zijne medemenschen te kennen te geven! Hoe vaak iets met hen te spreken of aan hen te schrijven! Wanneer gij iets aan andere menschen hebt te zeggen of te schrijven, dan wenscht gij toch, dat men er door zal verstaan, wat gij er door te verstaan wilt geven, niet waar? Nu, dat leert men ook al door de kennis van onze moedertaal. Verder leert gij daardoor uwe gedachten geregeld en ordelijk voordragen.

Eindelijk zal het beoefenen van onze moedertaal voor uw verstand zeer voordeelig zijn. Om al deze voordeelen, hoop ik, dat gij van dit boekje een vlijtig gebruik, en zoo doende, goede vorderingen zult maken in de kennis van onze moedertaal.

Iste Les.

Wij zeggen dikwijls van iemand, dat hij iets verrigt; bijv.: van uw' *vader*, dat hij *werkt*; van uwe *moeder*, dat zij *leest*; van uw' *broeder*, dat hij *leert*; van uwe *zuster*, dat zij *danst*; enz.

Zoo kan men van ieder mensch iets zeggen en gij zult dit ook wel van de onderstaande personen kunnen doen:

<i>Vader</i>	<i>Neef</i>
<i>Moeder</i> ,	<i>Oom</i>
<i>Broeder</i>	<i>Tante</i>
<i>Zuster</i>	<i>Nicht</i>
<i>Grootvader</i> . . .	<i>Dirk</i>
<i>Grootmoeder</i> . .	<i>Pieter</i>
<i>De timmerman</i> .	<i>De knecht</i> . .
<i>De bakker</i>	<i>De landman</i> .
<i>De verwer</i>	<i>Het kind</i> . . .

Ook van dieren en planten kunnen wij iets zeggen, als: *de hond blaft*; *de bloem verwelkt*. Vult nu weder de volgende opgaven in:

<i>Het paard</i>	<i>De roos</i>
<i>De koe</i>	<i>De boom</i>
<i>Het schaap</i>	<i>Het gras</i>
<i>De muizen</i>	<i>De tulpen</i>
<i>De varkens</i>	<i>De leliën</i>
<i>De mieren</i>	<i>De tarwe</i>

Niet alleen van menschen, dieren en planten kunnen

wij iets zeggen, maar ook van andere voorwerpen; bij voorbeeld, wij kunnen zeggen: *het vuur brandt; de wind waait; de boom valt; het ijzer roest*, enz. Ja, men kan zelfs van dingen, die men niet zien, hooren, ruiken, smaken of voelen kan, die men alleen maar kan denken, iets zeggen, zoo als: *de leugen schaadt; schijn bedriegt; de waarheid zegepraalt*; enz.

In het volgende hebben wij de personen en zaken, waarvan wij iets zeggen, opzettelijk verzwegen, om die door u te laten invullen.

. . . . regeert. graaft.
. . . . : zorgt. schrijft.
. . . . leert. vaart.
. . . . blaft. draaft.
. . . . werkt. blaat.
. . . . dansen. verwarmt.
. . . . zingen. vertrekken.
. . . . slapen. verdorren.
. . . . groeijen. arbeiden.
. . . . luisteren. rusten.

Gij hebt nu reeds van onderscheidene personen en zaken iets gezegd. Zulk eene opvolging van woorden, waarin wij een' persoon of zaak noemen en daarvan tevens iets zeggen, heet een *zin*.

Schrijft nu eenige zinnen op de lei!

Kunt gij ook wel aanwijzen, wie in die zinnen de persoon is *van wien*, of de zaak *waarvan* iets gezegd wordt? En weet gij ook op te geven, wat men van dien persoon of die zaak zegt?

Zoo bestaat elke zin gewoonlijk uit deze twee hoofd-

deelen: hetgeen, daar iets van gezegd wordt, welk deel *het onderwerp* wordt genoemd; en hetgeen men van het onderwerp zegt, dat men *het gezegde* noemt.

In den zin: *het paard steigert* is dan *het paard**) het onderwerp, omdat van het paard iets gezegd wordt; *steigert* is het gezegde, omdat men dit van het paard zegt.

Als wij van een' zin *het onderwerp* en *het gezegde* afzonderlijk aanwijzen, doen wij dit op volgende wijs:

Het kind slaapt.

1. <i>Het kind</i>	Onderwerp.
2. <i>Slaapt</i> ,	Gezegde.

De zon schijnt.

1. <i>De zon</i>	Onderwerp.
2. <i>Schijnt</i>	Gezegde.

Roept de meester?

1. <i>De meester</i>	Onderwerp.
2. <i>roept?</i>	Gezegde.

Wijst nu van de volgende zinnen, op dezelfde wijs, het onderwerp en het gezegde aan:

<i>Goud blinkt.</i>	<i>De bloem verdort.</i>
<i>Vader leest.</i>	<i>De sneeuw smelt.</i>
<i>Moeder schrijft.</i>	<i>Het gras groeit.</i>
<i>Mietje zingt.</i>	<i>De maan schijnt.</i>
<i>Willem teekent.</i>	<i>De sterren schitteren.</i>
<i>Johanna lacht.</i>	<i>De heer wandelt.</i>
<i>Kaatje weent.</i>	<i>De knecht vertrekt.</i>

*) De lidwoorden worden in de ontleding niet als een *deel* van den zin beschouwd, maar als leden van de benaming, waartoe zij behooren; zoo ook het ontkenkende *geen*.

Speelt het kind? Luistert de man?
Danst het meisje? Slaat de klok?
Roept de meester? Smelt het ijs?
Leest Pieter? Bedriegt de schijn?
Werkt de jongen? Overwint de waarheid?
Zingt Maria? Verschiet de kleur?

In al deze zinnen is het onderwerp de naam van een' persoon of zaak, derhalve een *zelfstandig naamwoord*; want zelfstandige naamwoorden zijn de namen van personen of zaken, als: *vader, moeder, meester, jongen, meisje, liefde, leugen*, enz.

Niet altijd evenwel wordt het onderwerp door een *zelfstandig naamwoord* uitgedrukt; bijv. in den zin: *vader vertrekt*, is het woord *vader*, dat het onderwerp uitdrukt, wel een zelfstandig naamwoord; maar als ik nu verder van *vader* spreek, dan noem ik hem niet meer bij dien naam, maar ik zeg: *hij eet, hij werkt, hij rust*, enz. Zoo zeg ik van *moeder*: *zij zorgt, zij schreit* enz. Als ik tot iemand spreek, zeg ik: *gij lacht; zij drinkt; wilt zij*, enz. En als iemand van zich zelve spreekt, zegt hij: *ik geloof; ik leer; ik zing*. Zulke woorden, die men in de plaats van personen en zaken bezigt, noemt men *voornaamwoorden*, zoo als: *ik, zij, men, het, wij, iemand? niemand*, enz.

Die woorden kunnen allen in een' zin het onderwerp uitmaken, bijv. :

<i>Ik loop.</i>	<i>Wij gaan.</i>
<i>Gij werkt.</i>	<i>Gij staat.</i>
<i>Hij zit.</i>	<i>Zij zingen.</i>
<i>Men lacht.</i>	<i>Het sneeuwt.</i>

Iemand spreekt.

Het hagelt.

Niemand luistert.

Niemand durft.

Maakt nu twaalf zinnen, waarvan het onderwerp door een *zelfstandig naamwoord* wordt aangewezen!

Ook *twaalf*, waarvan een *voornaamwoord* het onderwerp aanwijst!

Wijst van deze zinnen tevens het gezegde aan, door het te onderstrepen!

2de Les.

In de zinnen, die wij tot hiertoe behandelden, werden het onderwerp en het gezegde maar door één woord uitgedrukt. Meestal is dit evenwel het geval niet.

In den zin: *mijn vader werkt*, wordt iets gezegd van *mijn vader*, daarom is *mijn vader* het onderwerp, dat, zooals gij wel bemerkt, uit twee woorden bestaat, en zeg ik: *mijn goede vader werkt*, dan bestaat het onderwerp wel uit drie woorden.

Zoo kan ook het gezegde uit meer dan één woord bestaan, zoo als in den zin: *de knecht werkt vlijtig*. *De knecht* is het onderwerp; wat zegt men van hem? dat hij vlijtig werkt; dus is *werkt vlijtig* het gezegde, dat uit twee woorden bestaat.

Het gezegde zou uit drie woorden bestaan, als men zeide: *de knecht werkt zeer vlijtig* of *de knecht werkt altijd vlijtig*.

Voor men tot het ontleden van zinnen overgaat, waarvan òf het onderwerp, òf het gezegde, òf ook beiden door meer dan één woord wordt uitgedrukt, moeten die woor-

den zoo gerangschikt worden, dat het woord, hetwelk bepaald wordt, komt te staan vóór het woord, dat bepaalt; het woord, dat bepaald wordt, komt zoo aan het hoofd, terwijl het woord, dat bepaalt, er op volgt. Het woord, dat bepaald wordt, noemen wij daarom het *hoofdwoord*; het woord, dat bepaalt, noemen wij *bepaling*. Wij willen dit door eenige voorbeelden ophelderen.

Kleine kinderen spelen. In dezen zin is *kleine kinderen* het onderwerp en *spelen* het gezegde.

Er wordt gesproken van *kinderen*, maar er wordt door het woord *kleine* bepaalt, hoedanige kinderen het zijn. Na de rangschikking luidt de zin derhalve: *kinderen kleine spelen*; de ontleding is dus als volgt:

Kleine kinderen . . . onderwerp.

spelen. gezegde.

1. *kinderen* hoofdwoord van het onderwerp.

2. *kleine* bepaling van 1.

De oude man slaapt. In dezen zin is *de oude man* het onderwerp en *slaapt* is het gezegde. Men spreekt van *de man*, maar geeft er tevens bij te kennen, hoedanige man het is. Na de rangschikking luidt de zin derhalve: *de man oude slaapt*; *de man* is dus het hoofdwoord van het onderwerp, en *oude* de bepaling.

De ontleding van dien zin is als volgt:

De oude man . . . onderwerp.

slaapt gezegde.

1. *De man* hoofdwoord van het onderwerp.

2. *oude* bepaling van 1.

Eenzoo kan ook het gezegde uit een hoofdwoord en eene bepaling bestaan.

In den zin: Johannes *schrijft netjes*, is Johannes het onderwerp en *schrijft netjes* het gezegde. Er wordt van Johannes *meer* gezegd, dan dat hij schrijft; er wordt ook bijgevoegd, *hoe* hij schrijft. De rangschikking verandert hier evenwel niet aan de volgorde der woorden; want de bepaling volgt reeds op het woord, dat er door bepaald wordt.

De ontleding van dien zin is aldus:

J o h a n n e s . . . onderwerp.

schrijft netjes gezegde.

1. *schrijft* hoofdwoord van het gezegde.

2. *netjes* bepaling van 1.

Nu nog een voorbeeld, waarin het onderwerp en het gezegde beiden uit een hoofdwoord en eene bepaling bestaan.

De goede Willem is ziek.

De goede Willem onderwerp.

is ziek gezegde.

1. Willem hoofdwoord van het onderw.

2. *de goede* bepaling van 1.

3. *is* hoofdwoord van het gezegde.

4. *ziek* bepaling van 3.

Het hoofdwoord van het gezegde wordt altijd uitgedrukt door een *werkwoord*, dat is: door een woord, waarmede men in een gezegde iets van personen of zaken zegt. *Eten*, *drinken*, *wandelen*, *schrijven*, *bidden*, *willen*, *hebben*, *zijn*, enz. zijn dus werkwoorden.

Het hoofdwoord van het gezegde wordt wel eens door twee woorden uitgedrukt. Dit heeft plaats, wanneer van het onderwerp iets gezegd wordt, dat al gebeurd is, o dat nog zal gebeuren.

In den zin: *Ik heb gewandeld of ik had gewandeld*, is hetgeen van het onderwerp wordt gezegd, reeds geschied; *heb gewandeld of had gewandeld* is dus het hoofdwoord van het gezegde.

Zoo kan ook hetgeen van het onderwerp wordt gezegd, nog plaats moeten hebben, bijv. *Ik zal wandelen*, waarin *zal wandelen* het hoofdwoord van het gezegde is.

Ontleedt nu nog de volgende zinnen, maar zorgt er voor het hoofdwoord steeds vóór de bepaling te plaatsen!

De goede moeder zorgt. — *Het kleine kind viel.* — *Mijn broeder leert.* — *De koude winter begint.* — *Het heldere water stroomt.* — *Onze knecht vertrekt.* — *Uwe ouders wandelen.* — *Het kind speelt dikwijls.* — *Vader wandelt gaarne.* — *Hij zorgt altijd.* — *Zij bemint de kinderen.* — *De kinderen beminnen de ouders.* — *De vruchten worden rijp.* — *De maan schijnt helder.* — *Werkt gij gaarne?* — *Is Jan ziek?* — *Wil Karel leeren?* — *Zal de meester komen?* — *Willem heeft geleerd.* — *Ik had de les geleerd.* — *Is de knecht geroepen?* — *Scheen de zon straks?*

De oude tuinman werkt nog. — *De goede man wil gaarne.* — *De kleine Pieter is ongesteld.* — *Zal uw goede oom morgen komen?* — *Verwacht gij hem?* — *Heeft hij het beloofd?* — *Zal hij lang blijven?* — *Mijn vader wil werken.* — *Heeft hij werk?* — *De meester prijst het kind.* — *Hier zijn honderd soldaten.* — *Gisteren zijn zij gekomen.* — *Morgen zullen zij vertrekken.* — *Ik heb ze gezien.*

Vele molenaars malen koren. — *Waar groeit het koren?* — *Wanneer zaait men de tarwe?* — *Het hooi is gemaaid.* — *Zal het koren duur zijn?* — *Zijn de koeijen gezond geweest?* — *De broeder van mijn vader zal hier komen.* —

Hij is naar Amsterdam geweest. — Twaalf arbeiders werken hier. — Zijn zij vrolijk? — Werken zij gaarne? — Mijn les is moeijelijk. — Ik ga leeren. — Gaat gij mede? — Uw broeder gaat ook. — Wij hebben zamen gespeeld. — Het zieke kind mogt niet.

3de Les.

Dikwijls heeft het hoofdwoord van het onderwerp of van het gezegde meer dan één bepaling bij zich, zoo als in den zin: *de goede, oude vrouw gaat uit*. Hier worden twee woorden gebezigd om het woord *vrouw* te bepalen, namelijk *goede* en *oude*. Zegt men: ik ga morgen naar de stad, dan komen er bij het hoofdwoord van het gezegde twee bepalingen, namelijk: *morgen* en *naar de stad*.

Ook wordt eene bepaling zelve nog wel eens, als hoofdwoord bepaald, zoo als in den zin: *ik ben zeer ziek*. Hierin is *ben zeer ziek* het gezegde, *ben* is het hoofdwoord en *zeer ziek*, de bepaling er van. Ik zeg van mij zelve, dat ik *ziek* ben, en om nu uit te drukken, dat die ziekte nog al van belang is, voeg ik er het woord *zeer* bij. Het woord *ziek* wordt dus als hoofdwoord bepaald door *zeer*, daarom is in de bepaling *zeer ziek*, *ziek*, het hoofdwoord en *zeer* de bepaling.

De geheele ontleding is als volgt:

Ik onderwerp.

ben zeer ziek gezegde.

1. *ben* hoofdw. van het gezegde.
2. *zeer ziek* bepaling van 1, en daarin

ziek hoofdwoord.

zeer bepaling daarvan.

Deze kleine jongen leert goed. In dezen zin is *deze kleine jongen* het onderwerp; *jongen* het hoofdwoord van het onderwerp; *hoe* is de jongen? klein, dus is *kleine* eene bepaling van *jongen*. Nu wordt verder nog aangewezen, welke *kleine jongen* er bedoeld wordt, namelijk *deze* kleine jongen, daarom is *deze* weêr eene bepaling van *kleine jongen*. Deze ontleding is deze:

<i>Deze kleine jongen</i> . .	Onderwerp.
<i>leert goed</i>	Gezegde.
1. <i>jongen</i>	hoofdw. van het onderw.
2. <i>kleine</i>	bepaling van 1.
3. <i>deze</i>	bepaling van <i>kleine jongen</i> .
4. <i>leert</i>	hoofdw. van het gezegde.
5. <i>goed</i>	bepaling van 4.

Mijn oudste broeder heeft veel boeken.

Mijn oudste broeder is hier het onderwerp; *broeder* het hoofdwoord, er wordt bijgevoegd, *welke* broeder het is, de *oudste*, en eindelijk wordt er aangewezen wiens *oudste broeder* het is, namelijk *mijn* oudste broeder.

Heeft veel boeken is het gezegde, waarvan *heeft* het hoofdwoord is. Nu wordt er bijgevoegd, wat hij heeft, namelijk *veel boeken*, waarin *veel* weder uitdrukt, dat hij een groot aantal boeken heeft.

De ontleding is derhalve:

<i>Mijn oudste broeder</i> .	Onderwerp.
<i>heeft veel boeken</i> . .	Gezegde.
1. <i>broeder</i>	hoofdw. van het onderw.
2. <i>oudste</i>	bepaling van 1.

3. *mijn* bepaling van *oudste broeder*.
 4. *heeft* hoofdw. van het gezegde.
 5. *veel boeken* bepaling, waarin
 boeken hoofdword.
 veel bepaling daarvan.

Tien groote schepen zijn gisteren hier aangekomen.

Tien groote schepen Onderwerp.

zijn gisteren hier aangekomen Gezegde.

1. *schepen* hoofdw. van het onderw.
 2. *groote* bepaling van 1.
 3. *tien* bepaling van *groote schepen*.
 4. *zijn aangekomen* hoofdw. van het gezegde.
 5. *gisteren* bepaling van 4.
 6. *hier* , bepaling van 4.

Nog een voorbeeld: *de hond van onzen tuinman loopt zeer snel.*

De hond van onzen tuinman. Onderwerp.

loopt zeer snel Gezegde.

1. *De hond* hoofdw. van het onderwerp.
 2. *van onzen tuinman* bepaling van 1, waarin
 onzen bepaling van *tuinman*.
 3. *loopt* : hoofdw. van het gezegde.
 4. *zeer snel* bepaling van 3, waarin
 snel hoofdw.
 zeer bepaling daarvan.

Voeg nu in de volgende zinnen bepalingen bij het onderwerp of bij het gezegde, en als gij hiertoe in staat zijt, bij beiden:

Sneeuw is wit. — *De nachtegaal zingt.* — *De bij is arbeidzaam.* — *Jan ziet een ooijevaar.* — *De ooijevaar is*

wit. — Zijne pooten zijn lang. — Hij vliegt snel. — Hij bouwt een nest.

Een braaf kind leert. — Het gaat naar school. — De vader bemint het kind. — Het kind bemint zijne moeder. — Het meisje heeft straf verdiend. — Zij is lui geweest. — De landlieden zijn nuttig. — Zij zaaijen het koren. — Zij melken de koeijen. — Zij hebben sterke paarden. — Deze boer heeft dertig koeijen. — Zij zijn vet. — De slagter zal ze slagen. †)

Ontleedt nog de volgende zinnen.

De jonge koe geeft melk. — De jonge koe heeft veel melk gegeven. — Zal die koe veel melk geven? — Hebt gij melk gedronken? — Mijn broeder heeft nieuwe boeken gekregen. — Hij zal vlijtig leeren. — Uw broeder is niet vlijtig. — Hij speelt zeer graag in den tuin. — Deze mooie, nieuwe prent behoort aan mij. — Mijne moeder kocht die voor een stuiver. — Ik heb nu tien prenten. — Ik zal ze tot de volgende week bewaren. — Gij kunt ze bij mij zien. — Ik heb ze met u gezien. — De appelboom heeft roode bloesems. — De wijsheid van de sneeuw overtreft alles.

Het gure weér is zeer ongezond. — De neef van den tuinman heeft de koorts. — Hij is onvoorzigtig geweest. — Hij zal wel beter oppassen. — De knecht van den boekverkooper wordt oud. — Hij is al zeventig jaar. — Bijna loopt hij niet meer. — Hij heeft ook hooge jaren bereikt. — Oude menschen worden dikwijls gebrekkig.

†) Hier kan gepast gehandeld worden over bijvoeglijke naamwoorden, telwoorden, bijwoorden en voorzetsels, gelijk wij daartoe, met een woord over zelfstandige naamwoorden en werkwoorden, den weg wezen.

De lente van dit jaar is stormachtig geweest. — De afgeloopen zomer was zeer koel. — De herfst geeft veel werk aan den landman. — De tuinman van mijn' broeder werkt ook druk. — In den winter kan de tuinman rusten. — Men rust zacht na volbragten arbeid.

Gisteren verkocht de schipper twintig mud aardappelen. — Hij hield nog vijftig mud over. — Goede aardappelen eet men gaarne. — Men rooit ze uit den grond.

Appelen groeijen tot den herfst. — Lekkere appelen kosten dikwijls veel geld. — Aardappelen zijn somtijds zeer goedkoop.

4de Les.

Wanneer men in een' zin van een persoon of zaak iets stelt, dat is *stellender wijs* er iets van zegt, dan noemt men zulk een' zin eene *stelling*. Zoo is de zin: *de herfst begint in September eene stelling*, omdat er iets van den herfst in *gesteld* wordt.

Zoo is het ook eene stelling, als ik zeg: *die boom is oud*; want er wordt *stellender wijs* iets van den boom in gezegd.

Verder zijn de zinnen: *het koren is rijp*; — *het is goed gegroeid*; — *het zal wel duur zijn*; — stellingen, omdat in allen van het onderwerp iets *gesteld* wordt.

Aan het slot van eene stelling staat een *punt*, bij voorbeeld: *De blinde man voelt naar den weg. — Arme menschen lijden dikwijls gebrek. — Elken morgen komt de zon op.*

Andere voorbeelden: *Gij zult den naam des Heeren niet ijdelijk gebruiken. — Een vloeker vindt meestal weinig ge-*

voof. — Zwiġgen is beter dan onbedachtsaam spreken. — Die veel spreekt, heeft veel te verantwoorden.

Dikwijls is men omtrent een persoon of eene zaak in twijfel; men wil er iets van weten, waaromtrent men in twijfel is, of men wil van een persoon of eene zaak meer weten.

Indien dat het geval is, drukt men zich *vragender wijs* uit, en de zinnen, die men daartoe bezigt, worden *vragen* genoemd.

In stellingen staat het onderwerp vóór het hoofdwoord van het gezegde; terwijl het in vragen gewoonlijk daarachter staat.

De zin: *het kind speelt* is eene stelling, en het onderwerp staat vóór het gezegde; dezelfde zin kan nu door omkeering tot eene vraag gemaakt worden, als men zegt; *speelt het kind?* waarin het hoofdwoord van het gezegde vóór het onderwerp staat.

Aan het slot van eene vraag staat een vraagteken. Voorbeelden van vragen zijn: *Leert het kind vlijtig? — Speelt die jongen te veel? — Zal men hem niet straffen? — Wordt die boom niet oud?*

Zijn de vruchten al rijp? — Hangen er veel vruchten aan de boomen?

Voegt nu bij de volgende onderwerpen een gezegde, waardoor iedere zin eene stelling wordt.

De goede tuinman De brave vader

De goede moeder De oude man

Willem De kleine Frederik

De zon De heldere sterren

Het lieve schaap De wreede wolf

Een warme zomer Een koude winter

Als gij dit goed gedaan hebt, kunt gij er wel een gezegde bijvoegen, waardoor de zinnen *vragen* worden.

Wanneer wij bij het onderwerp *goede ouders* het gezegde voegen: *zorgen voor hunne kinderen*, dan is de zin eene stelling, maar wij kunnen dit ook vragenderwijs doen, aldus: *zorgen goede ouders voor hunne kinderen?*

De derde soort van zinnen zijn de *uit- toe- of aanroepen*. Men bezigt een uitroep, als men, hetgeen men denkt, levendig uitdrukt.

Als ik zeg: *die hond loopt hard*, dan is deze uitdrukking eene stelling; want ik zeg eenvoudig van dien *hond*, dat hij hard *loopt*.

Maar het kan gebeuren, dat ik dit anders uitdruk, dat ik mij verwonder over het harde loopen van dien hond, en uitroep: *Wat loopt die hond hard!* Zóó uitgedrukt noemt men dien zin een' *uitroep*. Een *toe- of aanroep* is zulk een uitroep tot een ander, als: *Vader, wat is het koud!* — *Jongens, maakt zoo'n leven niet!* — *Kinderen, weest oplettend!*

Gij zult al bemerkt hebben, dat men aan het slot van zulk een *uit- toe- of aanroep* een uitroepsteeken plaatst.

Men kan dus altijd aan het teeken zien met welk een' zin men te doen heeft.

Nu volgen weder eenige oefeningen ter ontleding, waarbij gij tevens moet opgeven, tot welke soort de zin behoort, aldus:

Alle menschen moeten werken . . . stelling.

Alle menschen onderwerp.

moeten werken gezegde.

1. *menschen* hoofdw. van het onderw.

2. *alle* bepaling van 1.

3. *moeten* hoofdw. van het gezegde.

4. *werken* bepaling van 3.

Is uw vader ziek geweest? . . . vraag.

Uw vader onderwerp.

is ziek geweest gezegde.

1. *vader* hoofdw. van het onderw.

2. *uw* bepaling van 1.

3. *is geweest* hoofdw. van het gezegde.

4. *ziek* bepaling van 3.

Wat schreeuwt dat kind! . . . uitroep.

Dat kind onderwerp.

wat schreeuwt gezegde.

1. *kind* hoofdw. van het onderw.

2. *dat* bepaling van 1.

3. *schreeuwt* hoofdw. van het gezegde.

4. *wat* bepaling van 3.

Ontleedt zóó nog de volgende zinnen.

De put is diep. — Is de put diep? — De put is diep! — Morgen kom ik bij u. — Morgen kom ik bij u! — Maken alle kinderen goede vorderingen? — Zult gij dat boek neérleggen? — Gij moet dat boek neérleggen! — Gij moet niet ongehoorzaam zijn.

De vader bemint den zoon. — Bemint de zoon den vader? — Ik weet het niet. — Ik kan zoo hard niet loopen! — Ik kan u niet bijhouden! — Die haas loopt snel. — Wat loopt die haas snel! — Loopt die haas niet snel? — Zal de hond hem wel inhalen? — De hond heeft hem gegrepen! — Besteedt gij den tijd nuttig? — Gij moet uwe lessen leren. — De meester zal tevreden zijn. — Hoe verheugd zal hij zijn!

In uit- toe- of aanroepen ontbreekt het onderwerp dikwijls, omdat het door de wijs van spreken genoeg beteekend wordt, bijv.: *Luistert!* — *Weest bedaard!* — *Gaat nu aan het leeren!* — *Antwoordt mij!*

Ook in andere zinnen, stellingen en vragen ontbreekt het somtijds, en wel, als men niet van een persoon of zaak iets zegt, maar spreekt over iets dat plaats heeft of gebeurt, bijvoorb.: *Hier wordt veel gelezen.* — *'s Morgens wordt in den Haag veel gewandeld;* enz.

Men ontleedt zulke zinnen aldus:

Weest bedaard! toeroep.

1. *weest* hoofdw.

2. *bedaard* bepaling van 1.

Werkt wat vlijtiger! . . . toeroep.

1. *werkt* hoofdw.

2. *wat vlijtiger* bepaling van 1, waarin

vlijtiger hoofdwoord.

wat bepaling.

In huis wordt gezongen. . . . stelling.

1. *wordt gezongen* hoofdwoord.

2. *in huis* bepalingen van 1.

Oefent u, tot besluit van deze les, nog in de ontleding van de volgende zinnen.

Die kleine, mooie plant gaat bloeijen. — *Gij zult de bloemen van mij hebben.* — *Wilt gij?* — *Ik houd veel van die bloemen.* — *Hebt gij veel mooie bloemen?* — *Dat geloof ik!* — *Hoe donker is die roos!* — *Wat heeft dat boompje veel knoppen!* — *Kost het niet veel geld?* — *Wordt daaraan getwijfeld?* — *Ik geloof het niet.*

Die tien groote boeken behooren aan mijn' oom. — *Hij*

kocht ze in de stad. — Heeft hij ze duur betaald? — Zij kosten veel geld. — Wat mooie platen zijn het! — Mag ik die ook zien? — Vraag het aan mijn' oom. — Waar is die gebleven? — Hij is naar zijne kamer gegaan. — Hij zit te lezen.

Dit huus is pas gebouwd. — Wij gaan er in wonen. — De werklieden hebben vlijtig gewerkt. — De timmerman had wel tien knechts. — Verstonen zij hun werk? — Wat zijn die kamers hoog! — Zie dit behangsel eens! — Heeft het geen fraaije kleur? — Bevalt het u niet? — Iedereen vindt het zeer mooi. — Gaat gij nu meé? — Het wordt koud. — Zal het regenen? — Het zal wel droog blijven. — Komt hier in huis! — Hier wachten veel menschen. — Men wordt niet graag nat.

5de Les.

Het kan gebeuren, dat men eenige menschen ziet arbeiden. Zij werken vlijtig door en zijn onophoudelijk bezig. Wil men daarover zijne goedkeuring te kennen geven, dan zegt men: *die menschen werken vlijtig*, of ook: *die menschen zijn ijverige arbeiders*. Maar weet men hunne namen, dan kan men nog duidelijker te kennen geven, wie men bedoelt en men kan zeggen: *Jan, Karel en Hendrik zijn vlijtige arbeiders*.

In dezen zin zijn drie bestanddeelen bij elkander gevoegd en zamengevat; daarom noemt men zulke zinnen zamengevatte zinnen.

Men ontleedt die dus:

Vader en moeder gaan naar de kerk. Stelling.

Vader en moeder zamengevat onderwerp.
gaan naar de kerk gezegde.

1. *gaan* hoofdw. van het gezegde.
2. *naar de kerk* bepaling van 1.

Uw broeder of uwe zuster heeft het boek meégenomen. Stelling.

Uw broeder of uwe zuster . . . zamengevat onderwerp.
heeft het boek meégenomen . . gezegde.

1. *heeft meégenomen* hoofdw. van het gezegde.
2. *het boek* bepaling van 1.

Zoo kan ook het gezegde uit meer dan een lid bestaan, die zamengevat zijn, als: *Wij eten en drinken. — De timmerlieden schaven, zagen of boren. — Oom werkt niet, maar wandelt.*

Gij bemerkt wel, dat de zamengevatte leden van een' zin meestal door een woord met elkander in betrekking gebragt worden, zooals in de als voorbeelden gebezigde zinnen door de woordjes *en*, *of* en *maar*.

Die woordjes worden *voegwoorden* genoemd.

Even als het onderwerp en het hoofdwoord van het gezegde zamengevatte leden kunnen hebben, is dit ook het geval met de bepalingen.

De goede en vlijtige Willem is ongesteld.

In dezen zin is *de goede en vlijtige Willem* het onderwerp; *Willem* is daarin het hoofdwoord, en *de goede en vlijtige* eene zamengevatte bepaling.

Andere voorbeelden zijn :

Men ziet daar huizen noch boomen. Stelling.

Men onderwerp.
ziet daar huizen noch boomen . . gezegde.

1. *ziet* hoofdw. van het gezegde.
2. *daar* bepaling van 1.
3. *huizen noch boomen* zamengevatte bep. van 1.

Wilt gij uitgaan of 't huis blijven? Vraag.

Gij onderwerp.

wilt uitgaan of 't huis blijven gezegde.

1. *wilt* hoofdw. van het gezegde.
2. *uitgaan of thuis blijven* zamengevatte bep. van 1.

Mijn vader heeft een huis gekocht, nieuw, groot en mooi.

Mijn vader Onderwerp.

heeft een huis gekocht, nieuw, groot

en mooi Gezegde.

1. *Vader* hoofdw. van het onderw.
2. *mijn* bepaling van 1.
3. *heeft gekocht* hoofdw. van het gezegde.
4. *een huis, nieuw, groot en mooi.* bepaling van 3, en daarin
een huis hoofdw.
nieuw, groot en mooi zamengevatte bepaling
daarvan.

*Rijkdom en aanzien kunnen den mensch voor ramp noch
onheil beveiligen* Stelling.

Rijkdom en aanzien zamengevat onderwerp.

1. *kunnen* hoofdw. van het gezegde.
2. *beveiligen* bepaling van 1.
3. *den mensch* bepaling van 2.
4. *voor ramp noch onheil* zamengevatte bepaling van 2.

Oefent u verder in de ontleding der volgende zinnen.

*Honden en katten zijn huisdieren. — Paarden, runderen
en schapen zien wij dagelijks. — Hazen, konijnen en herten
noemt men wild. — Appelen en peren, perziken en druiven
worden in den herfst geplukt.*

De landlieden ploegen, eggen en zaaijen. — In den zomer en in den herfst maaijen en dorschen zij. 's Morgens, 's avonds, den ganschen dag zijn zij bezig. — Die kinderen lezen goed en schrijven mooi. — Leeren zij ook teekenen en dansen? — Die jongen leert wel, maar speelt liever. — Vóór en na den middag gaan de kinderen school. — Op zon- en feestdagen gaan zij naar de kerk. — Wat hebt gij daar mooie prenten en boeken!

Goud en zilver zijn kostbare metalen. — Is dat ijzer of staal? — Het is geen ijzer of staal, maar blik. — Wonen uwe ouders in de stad of buiten? — Buiten heeft men mooie wandelingen en schoone gezigten. — Hoe schoon zijn de akkers met rogge of tarwe! — Hoe duidelijk ziet men de zon op- of ondergaan!

Brave kinderen hebben hunne ouders en meesters lief. — Ook bidden en danken zij dagelijks. — Zij spelen wel, maar leeren ook vlijtig. — Zij razen noch tieren bij den weg.

6de Les.

Eindelijk moeten wij u nog bekend maken met zulke zinnen, die nog een' geheelen zin, met een eigen onderwerp en een eigen gezegde, als bepaling bevatten. Zegt men: *de man is vertrokken*, dan kan er gevraagd worden: *welke man?* en men kan antwoorden: *die gisteren hier was*; of: *dien gij hier gisteren gezien hebt*; of: *die mijn' vader moest spreken*, enz. Zulke als bepalingen gebezigde zinnen noemt men *zinsneden*.

De ontleding van zulke zinnen verschilt niet van die der overige; evenwel kan men de zinsneden, als bepa-

lingen gebezigd, ontleden, zoo als blijken zal uit de volgende voorbeelden :

Het boek, dat ik u geleend heb, kost veel geld. Stelling.

Het boek, dat ik u geleend heb, Onderwerp.

kost veel geld Gezegde.

1. *Het boek* hoofdw. van het onderw.

2. *dat ik u geleend heb* bepaling van 1, waarin

ik onderwerp.

heb geleend . . . , hoofdw. van het gezegde.

dat bepal. van het hoofdw.
van het gezegde.

u bepal. van het hoofdw.
van het gezegde.

3. *kost* hoofdw. van het gezegde.

4. *veel geld* bepal. van 3, waarin

geld hoofdwoord.

veel bepaling.

Weet gij niet, waar uw boek is? Vraag.

Gij Onderwerp.

Weet niet waar uw boek is Gezegde.

1. *Weet* hoofdw. van het gezegde.

2. *niet* bepaling van 1.

3. *waar uw boek is* bepal. van 1, waarin

uw boek onderwerp, en daarin
uw bepaling van *boek*.

is hoofdw. van het gez.

waar bepal. van het hoofdw.
van het gezegde.

Noch de meid noch de knecht weet, wie dat glas gebroken heeft stelling.

*Noch de meid noch de knecht . . . zamengevat onderwerp.
weet, wie dat glas gebroken heeft . gezegde.*

1. *weet* hoofdw. van het gezegde.
2. *wie dat glas gebroken heeft .* bepaling van 1, waarin
wie onderwerp.
heeft gebroken hoofdw. van het gezegde.
dat glas bepaling van het hoofdw.
van het gezegde, waarin
glas hoofdw.
dat bepaling daarvan.

Ook het onderwerp van het gezegde kan door zulk eene zinsnede uitgedrukt worden, bijv. :

Die niet hooren wil, moet voelen. Hier wordt iets gezegd van *die niet hooren wil*, daarom is die zinsneê het onderwerp.

Die niet hooren wil, onderwerp.
moet voelen gezegde.

In de zinsneê, die het onderwerp bevat, is verder :

1. *Die* onderwerp.
2. *wil* hoofdw. van het gezegde.
3. *hooren* bepaling van 2.
4. *niet* bepaling van 2.

In het gezegde is :

1. *moet* hoofdw. van het gezegde.
2. *voelen* bepaling van 1.

Nu volgen weêr eenige zinnen tot oefening.

Het land, dat wij bewonen, heet Nederland. — De menschen, die er wonen, heeten Nederlanders. — De stad, die midden in ons land ligt, is Utrecht. — De koning, die over Nederland regeert, heet Willem de derde.

Ik zal u helpen, als ik kan en mag. — Die gaarne anderen helpt, wordt veelal ook geholpen, als het noodig is. — Zegt nooit: ik heb niemand noodig. — Gij oordeelt verkeerd, als gij zoo denkt. — Twist en tweedragt, die zoo dikwijls plaats hebben, zijn oorzaken van ellende. — Houdt vrede met alle menschen, indien het mogelijk is.

Weet gij niet, wie gisteren zoo gevallen is? — Men zegt, dat het een vreemdeling is. — Men moet goed oppassen, als de straten zoo glad zijn.

Maria en Elisabeth zijn kinderen, die goed leeren. — Zij hebben een' prijs gekregen, die de grootste en mooiste is van allen. — Kinderen, die gekoorzaam en vlijtig zijn, verschaffen vreugde aan hunne ouders en meesters. — Leert vroeg hooren, zien en zwijgen. — Die veel spreekt, heeft veel te verantwoorden. — Die alles op zijn' tijd doet, kan veel doen.

7de Les.

In eene vorige les zijt gij reeds bekend gemaakt met de teekens, die men aan het slot van een' zin plaatst, en wel met het *punt*, het *vraagteeken* en het *uitroopteeken*.

Er zijn er evenwel nog andere, waarmede gij ook niet onbekend moogt wezen.

Het eerst noemen wij het *comma*. Dit wordt gebezigd om zinsneden, die als onderwerpen van het gezegde of als bepalingen voorkomen, af te scheiden. In den zin: *die onregt zaait, zal moeite maaijen*, is het onderwerp in eene zinsnede vervat, en wordt daarom door een *comma* van het gezegde gescheiden.

In den zin: *ik weet niet, waar ik dien man ontmoet heb*,

bemerkt gij, dat eene bepaling in eene zinsnede vervat is, en dat deze ook door een *comma* wordt afgescheiden.

Andere voorbeelden zijn :

Ik geloof, dat hij zich vergist. — Die hem dat gezegd heeft, weet het niet. — De menschen, die alles gelooven, wat men hun zegt, worden dikwijls bedrogen.

Verder wordt het *comma* gebezigd tot het scheiden van alle meer zelfstandige bepalingen, die ook door eene zinsnede zouden kunnen uitgedrukt worden. Zegt men, bijv. *vlijtig werkende, zult gij wel klaar komen*, dan had men die bepaling *vlijtig werkende*, ook kunnen uitdrukken door de zinsnede : *als gij vlijtig werkt*. De bepaling *vlijtig werkende* wordt daarom door een *comma* afgescheiden.

J a n, de neef van den tuinman, woont nu in de stad. De bepaling *de neef van den tuinman* zou door eene zinsneê dus kunnen uitgedrukt worden : *die de neef van den tuinman is*, daarom wordt die bepaling mede door een *comma* afgescheiden. Andere voorbeelden zijn : *Dat paard, anders zoo sterk en zoo krachtig, kan nu niet eens opstaan. — Uit de kerk gekomen, ging mijn broeder dadelijk naar bed. — Mijn huis verlatende, ontmoette ik een oude kennis.*

Ook wordt een *comma* gebezigd tot het scheiden van twee of meer zamengevatte bestanddeelen, behalve wanneer zij door *en*, *of* en *noch* met elkander in betrekking gebragt worden, als : *arbeid, matigheid en deugd schenken levensvreugde. — Hendrik kan goed teekenen, maar slecht rekenen. — Mijn vader houdt veel van bloemen, maar mijn oom niet. — Er worden in de stad veel groote, fraaije huizen gebouwd. — Dat kind heeft geen vader of moeder. — Die kan, maar niet wil, verdient straf.*

Nog dienen *de comma's* tot afscheiding van zinnen, die eigenlijk niet tot den zin behooren, maar er ingevoegd worden, en daarom *tusschenzinnen* heeten, als:

Mijn vader, herinnert gij het u nog, was vóór twee jaar bedenkelijk ziek. Hier is *herinnert gij het u nog* een tusschenzin, die daarom tusschen *comma's* staat. Zijn die tusschenzinnen wat lang, dan hebben zij voor en achter veelal *een streep*, als: *Onze grootvader, — ik kan hem mij nog goed voorstellen, — is nu al zeven jaar dood.*

Mijne goede moeder, — ik mag zoo gaarne over haar spreken, — werd door iedereen geacht. Dit kind, — ik verzeker het u, — zal goede vorderingen maken.

Wanneer twee of meer zinnen tot een' volzin vereenigd worden, scheidt men die door *een comma punt*; zooals: *Men moet ijverig werken; dan heeft men zegen te wachten. — Ik kan niet langer blijven; want morgen moet ik te Amsterdam zijn. — Die man is een' vriend van mijn' vader; zij hebben elkander al lang gekend; zij hebben vroeger in hetzelfde huis gewoond.*

Worden twee zinnen echter door het voegwoord en met elkander in betrekking gebragt, dan plaatst men er *een comma* tusschen, bijv.: *Morgen komt mijn broeder thuis, en in de volgende week verwachten wij onze zuster.*

De zomeravonden worden door velen met wandelen doorgebragt, en des winters brengen velen de avonden met lezen door.

Zoo dikwijls men zich zelf of een ander sprekende invoert, wordt dit beteekend door *een dubbele punt*. *Salomo heeft gezegd: Die hard loopt, valt ligt.*

Ik vroeg aan iemand: hoe laat is het? hij gaf mij ten

antwoord: het derde deel van den dag is verloopen. — Zegt nooit: ik heb genoeg gedaan.

Het *uitroepeteeken*, waarover wij reeds gesproken hebben, komt nog wel eens voor achter zulke woorden, die de aandoening of het gevoel van iemand, die spreekt, te kennen geven. *Helaas, ach, foei, och, o, ei* zijn zoodanige woordjes. Zij worden *tusschenwerpsels* genoemd. Men bezigt ze aldus: *Helaas! wat ben ik ongelukkig. Foei! weest toch niet zoo ongehoorzaam.*

Is echter de geheele zin een *uit-, toe- of aanroep*, dan komt er achter het tusschenwerpsel *een comma*, bijv.: *O, wat ben ik blij! — Wel, wel, wat is die stad veranderd! Ach, wat zal die moeder bedroefd zijn!*

Ten besluite volgen nog eenige oefeningen:

1. Stelt eenige zinnen zamen, waarin het onderwerp uit een hoofdwoord en één of meer bepalingen bestaat.
2. Ook eenige, waarin dit met het gezegde plaats heeft.
3. Nog eenige, waarin het onderwerp en het gezegde zoo zijn uitgedrukt.
4. Maakt eenige stellingen, vragen en *uit-, toe- of aanroepen* en ontleedt die.
5. Nu eenige zinnen, waarin het niet noodig is het onderwerp uit te drukken.
6. Stelt eenige zinnen zamen, die zamengevatte bestanddeelen bevatten.
7. Nu eenige zinnen, waarin het onderwerp uit eene zinsnêe bestaat.
8. Verder eenige zinnen met zinsneden, die tot bepaling dienen.
9. Eindelijk nog eenige zinnen met tusschenzinnen.

